

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0170

LOG Titel: Caput Trigesimum Quintum. ABC daria. Daun lada. - Vyf en Dertigste Hoofdstuk. Het ABC Kruid

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

VYF EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

ABC daria. Daun lada.

Het ABC Kruid.

Hæc planta Pyrethri videtur esse species, quum vero satis differt ab eo, peculiare ipsi potius nomen inponere malui ex Indico ejus usu.

Est autem planta ample extensa, tres pedes alta, primo adfurgens simplici, rotundo, firmo, & lignoso caule, culmum crasso, ab inferiore parte sese dividens in varios laterales ramos, quorum inferiores transversaliter ex caule excrescunt, ac tam firmiter terræ incumbunt, acsi ipsi fixi essent, ac bini rami plerumque sibi obpositi sunt, sed non semper directe, sed parum oblique flexi, ac superiores magis distant, quivis vero ramus prope ortum folium gerit, semi digitum longum, ac petiolus, cui insidet, ad extremum incurvatus est, inæqualis magnitudinis, quæ enim inferius ad primarium locantur caulem, septes digitos longa sunt, & binos lata, fere uti in Urticis mortuis seu Bonga raja, ad oras irregulariter, nec profunde ferrata, ac dentes in rotundum desinunt, sique foli exponantur & lustrantur, foraminula in iis apparent, uti in Limonum foliis. Superiora folia multo minora sunt, & angustiora, paucisque dentibus distincta & petiolis curtis insidentia, ita ut hæc planta rara gerat folia.

Superiores caules rugosi sunt ad tactum, tenuissimi, ac nihilominus firmi, ubi & bifidi sunt, inque ipsum medio & summo longus insuper excrescit pedunculus, sed brevior quam in lateralibus, cui flos vel fructus insidet. In summis cauliculis mollioribus & deorsum flexis, locantur pusilla & flava capitula, parum acuminata, atque ex simplicibus composita squamis, nullam floris formam præbentia, fere uti in Agrimonia. Quum senescant seu emarcida sint, in siccas degenerant squamas, inter quas latet pusillum griseum semen, instar illius Zajor bajang, sed minus.

Radix extensa est & fibrillosa. Tota hæc planta, ac præsertim flava ista capitula acrem & mordentem habent saporem fere uti in Limonum foliis, sed sine odore, seu parum Sinapio. Si capitula vel radice parum in ore masticantur, linguam reddunt sensitivam ac subtilem, sed sine notabili ardore, perfecte instar corosivi, vel foliorum Limonis. Intra quatuor maturefcit menses, quum perit, & per deciduum regeneratur semen, ac regerminat.

Nomen. Latine ABC Daria a subsequente ejus usu, juxta Malaiense dici posset Piperitis Indica, ipsis enim dicitur Daun lada, sed, uti dictum est, propius accedit ad Pyrethrum, quam ad Piperitim; Ternatice Suba goratsji, h. e. caput flavum.

Locus. In locis crescit incultis juxta nudas & saxosas ripas fluminum, ubi ultra ulnæ altitudinem non attingit, in hortos etiam defertur, ubi multo altior excrescit, & luxuriose sese extendit, & nimis copiose sese propagat, quum enim in viis ac sponte raro crescit, hinc in hortis colitur, in Ternata copiosior est.

Ufus. Æthiopes magistri hac utuntur herba in pueris, ut subtilem ac glabram adquirent linguam, quem in finem capitula vel radiceulas solas, vel cum Pinanga masticandas ipsis exhibent, ut Arabicas literas facilius pronuncient, præsertim binas difficiles ac blesas literas Tscha & Ze, quæ plerumque tanquam S. pronunciantur. Hanc ob rem ipsi nomen Abcdariae inposui, quum & quidam Malaice eam quoque vocant Daun murit, h. e. Herba discipulorum, qualia nomina in præcedenti libro Agrimonia Indica etiam habet.

Tabula Sexagesima quinta

Abcdariam exhibet, quæ sine dubio celeberrimæ Acnella Zeylonensium species. ni eadem forte sit planta, diverso loco natali parum differens, cujus auctores & varia nomina conlegi in Tbes. Zeyl. pag. 58. ubi vocatur Ceratocephalus Ballotes foliis, Acnella dictus, Vaill. alt. reg. Paris. anno 1720. pag. 422 & Chrysanthemum bidens, Zeylanicum, flore luteo, Lamii folio Breyn differt. de Acnella, quam vide, ut & Alb. Seba rerum nat. Tbes. part. I. Tab. 10. pag. 19.

Dit kruid schynt een zoorte van Pyrethrum te zyn, dog dewyl 't nog al merkelyk daar van verschilt, zoo heb ik hem liever een byzonderen naam willen geven na zyn Oostindisch gebruik.

Het is een wyd uitgespreide plant, drie voeten hoog, eerst met een enkelen ronden, styven, en boutagtigen stam opschietende, een scharf dik, van onderen op in verscheyde zydetakjes verdeelt, waar van de onderste dwers uit den stam staan, en zoo styf op de aarde drukken, als of zy daar aan gebegt waren, twee en twee steelen staan gemeenelyk tegens malkander, dog niet altyd regt, maar ter zyden gebogen, en de bovenste wat ver van malkander over, ieder steel by zyn oorspronk heeft een blad, een halve vinger lang, en het steeltje, daar ze op staan, is aan 't einde wat krom gebogen, van ongelyke grootte, want die beneden aan den hoofdsteel staan, zyn zeven vingeren lang, en twee breed, bykans als aan de doove Netelen of Bonga raja, aan de kanten onordentelyk, en niet diep gezaagt, de tanden loopen rond toe, tegens den dag gebouwen ziet men kleine gaatjes daar in, gelyk in de Lemoenbladeren. De bovenste blaadjes zyn veel kleinder en smalder, ook met weinig tanden, en met korte steeltjes, zoo dat dit gewas weinig bladeren heeft.

De bovenste steelen zyn ruig in 't aantasten, zeer dun, en niet te min styf, al waar ze hun meest in tweeën verdeelen, hebbende tusschen beiden aan 't opperste einde nog een lang steeltje, dog korter dan die aan de zyde, daar de bloem of vrugt op staat. Aan de opperste steelen, die wat week en neerwaarts geboogen zyn, staan kleine geelknopjes, een weinig toegespist, en uit enkele schilfertjes bestaande, geen gedaante van een bloeme uitmakende, bykans als aan de Agrimonia. Als zy oud werden, veranderen ze in drooge schilferen, tusschen dewelke schuilt een klein graauw zaad, als dat van Zajor bajang, dog kleinder.

De wortel is uit malkander gespreid, en vol vazelingen. Dit geheele gewas inzonderheid, de geelknoppen hebben een scherpen en bytenden smaak, bykans als Lemoenbladeren, dog zonder reuk, of een weinig Mostartagtig, als men de knoppen of worteltjes een weinig in de mond kauwt, maken ze de tong zeer subtiel en gevoelig, dog zonder merkelyken brand, regt als Corosive dingen of Lemoenbladeren. Het werd in vier maanden ryp, als dan vergaat het, en zaait zig van zelfs voort.

Naam. In 't Latyn ABC Daria van zyn volgende gebruik, na 't Maleitse zoude men 't mogen noemen, Piperitis Indica; want die noemen 't Daun lada; dog als gezegt, komt nader met het Pyrethrum, als met de Piperitis over een. Op Ternaten Suba goratsji, dat is geel knop.

Plaats. Het wast op ongebouwde plaatzen, langs de kale en steenige oevers van de rivieren, daar het boven een elle niet hoog werd. Het werd ook in de tuinen gebracht, daar het veel hooger werd, en zig weelderiger uitbreid, dog meer als te veel zig voortplant. Want om dat men 't in 't wilt weinig vindt, werd het in de tuinen geoefent, in Ternaten heeft men 't overvloediger.

Gebruik. De Moorsche Schoolmeesters gebruiken dit kruid veel aan bare jongens, om den zelven een subtile tong te maken, geven hun de knoppen of worteltjes alleen, of met Pinang te kauwen, om de Arabische letters te gevoelyker te konnen uitspreken, inzonderheid de twee moefelyke en lispende letters Tscha en Ze, welke men in 't gemeen als een S uitspreekt. Hierom heb ik hem de naam van Abcdaria gegeven, dewyl 't zommige in 't Maleits ook noemen Daun murit, dat is Herba discipulorum, diergelyke namen in 't voorgaande Boek de Agrimonia Indica mede voert.

De vyf en Sestigste Plaat

Vertoont de Abcdarie-plant, welke zonder twyffel een zoort is van de zeer beroemde Acnella der Ceylonensers, ja mogelyk d'zelve, een weinig verschillende na de verscheidenheid der plaatzen, waar van ik de Auteurs, en verscheyde benamingen by een vergadert heb in myn Tbes. Zeyl. pag. 58. alwaar ze genaamt wert Ceratocephalus met het blad van de Ballote, Acnella genaamt van Vaill. in de Koninklyke Franse handelingen van 't jaar 1720. pag. 422. en de Chrysanthemum Bidens genaamt van Ceylon, met een geel bloem, en het blad van het Lamium van Breynes differt. over de Acnella, welke ziet, als mede Alb. Seba Schat der natuurlyke zaken, Tab. 10. eerste deel, pag. 19.